

Romológia a felsőoktatásban¹

Betekintő

Jelen kutatás célja, hogy áttekintsük a hazai romológiai képzést, a romológiai ismeretek hazai oktatásának körülményeit a különböző képzési szinteken, valamint, hogy feltárjuk, a romológiai ismeretek hogyan jelennek meg a csecsemő- és kisgyermeknevelő, az óvó-, tanító-, tanár-, a társadalomtudományi és egészségügyi képzésekben, valamint a pedagógus továbbképzésben. A kutatás során kíváncsiak voltunk arra, hogy a romológiai ismeretek oktatása milyen képzési rendben és terjedelemben, milyen tartalmakkal valósul meg, s hogy az ország különböző egyetemeinek pedagógusképzésében hogyan jelenik meg a roma kultúra mint ismeret. A szerteágazó intézményi struktúra szükségessé tette, hogy ne csak a romológiai vonatkozásokra fókuszáljunk, hanem átfogó, komplex megközelítésből vizsgáljuk a kérdéskört, ezért kutatásunk során inter- és multikulturális vonatkozások oktatására és a kisebbségekre irányuló tanulmányokra is kitekintettünk.

A kutatás bemutatása

A magyarországi cigányság magas létszáma szinte törvényszerűvé teszi, hogy az egészségügyben, a szociális szférában dolgozók, valamint a pedagógusok munkájuk során szembesülnek a roma családok helyzetével, kultúrájával és szociális problémáival, ezért elengedhetetlen, hogy a társadalomtudományi, egészségügyi, valamint a pedagógusképzésekben részt vevő hallgatók felkészüljenek erre a feladatra. Az 1989-es rendszerváltozás idején átalakuló oktatáspolitikai fontos felismerése volt, hogy

a kulturális különbségek kezelésében, csökkentésében, a többségi és a kisebbségi társadalom közötti párbeszédben és közvetítésben kiemelt szerepe lehet a pedagógusoknak. Ekkor jelent meg az a kezdeményezés, hogy a pedagógushallgatók képzésének váljon részévé a roma kultúra megismerése. Bár ma már nem lehet megkérdőjelezni a cigányságra vonatkozó tudás átadásának fontosságát, a megvalósítás tekintetében vannak hiányosságok.

Az adatgyűjtés módszere, eszköze

Az adatgyűjtés módszere a dokumentumelemzés volt, aminek keretében sor került egyrészt a Romológia BA, MA szak képzési és kimeneti követelményeinek elemzésére, a romológia BA, MA szak tantervi hálójának áttekintésére, a szakon oktatott ismeretek funkcionális elemzésére.

Másrészt a hazai felsőoktatási intézmények romológia szakok, illetve a romológia tantárgyat oktató társadalomtudományi, csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvó-, tanító-, tanárképzést megvalósító intézmények, az egészségtudományi képzést megvalósító, valamint szakirányú

¹ A tanulmány „A romológia hazai megjelenése önálló szakként, romológia ismeretek a pedagógus, a társadalomtudományi és az egészségtudományi képzésben. Társadalmi csoportokkal kapcsolatos kutatások és elemzések” című kutatási zárójelentés rövidített, átdolgozott változata, amely a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért támogatásával készült.

pedagógus szakvizsgára felkészítő intézményekben működő szakok képzési és kimeneti követelményeit és tantervi hálóját elemeztük. Összesen 19 szak képzési és kimeneti követelménye és több mint 170 tantervi háló került elemzésre.

A Magyar Képesítési Keretrendszer (MKKR) 2015-ben került kidolgozásra az Európai Képesítési Keretrendszerrel összhangban. A keretrendszer célja az volt, hogy a Magyarországon megszerezhető képesítéseket rendszerbe foglalja,

az egyes szinteket egymásra építve átláthatóvá tegye. A képzési és kimeneti követelmények átdolgozása után a megújult tantervi hálók 2017-ben kerültek bevezetésre minden szakon. A kutatásban a 2017 utáni időszakban megvalósuló tantervi hálókat elemeztük.

A képzési és kimeneti követelmények elemzéséhez kialakított kategóriákat az 1. számú táblázatban foglaltuk össze.

tudás, képesség, attitűd, autonómia, felelősség	kisebbség, inter- multikulturális, roma, cigány, nemzetiségi kulcsszavak megjelenése
szakmai jellemzők, ismeretek	nemzetiségi nyelvre, kultúrára, hagyományra, történelemre stb. irányuló ismeretek
specializáció, speciális ismeretek	kisebbség, inter-, multikulturális, roma, cigány, nemzetiségi kulcsszavak/ismeretek megjelenése

1. táblázat A képzési és kimeneti követelmények elemzéséhez kialakított kategóriák Forrás: saját szerkesztés

A vizsgálatba bevont képzések és szakok köre a következő: a csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvó-, tanító, tanár, gyógypedagógia, szociálpedagógia, szociális munka, szociológia, szociálpolitika, politikatudomány, kisebbségpolitika, egészségügyi szervező, ápolás és betegellátás, egészségügyi gondozás és prevenció.

A fentiekben felsorolt szakok tantervi hálói elemzésének szempontjai a következők voltak: a tantárgyak 1. táblázat kulcsszavai mentén történő megnevezése mellett a tantárgy jellege (kötelező, szabadon választott, kötelezően választható), az óraszám és a kreditek száma.

A kutatás korlátai között megemlítenéd, hogy a szabadon választható tárgyak nem minden hálóban voltak nevesítve, a szabadon választható tárgyakat a hallgató bármely, az adott intézményben meghirdetett kurzus választásával teljesítheti. Így ezekre a tárgyakra teljes rálátásunk nem volt. A kutatás korlátai között megemlítenéd, hogy a tantárgyleírások nem kerültek elemzésre. A kutatásban arra keressük a választ, hogy milyen képzések vannak Magyarországon a romológiai ismeretek oktatására, illetve a fentiekben felsorolt szakok tantervi hálóiiban hogyan jelennek meg a cigánysággal kapcsolatos ismeretek.

Elméleti háttér

A romológia oktatásának kezdete a rendszerváltás utáni évekre tehető, ekkor kezdtek megjelenni a cigánysággal kapcsolatos ismeretek csírái a felsőoktatásban. „Több helyen – különösen a tanár- és tanítóképző főiskolákon – megfogalmazódott az az igény, hogy a cigánysággal valamilyen formában foglalkoznia kellene a felsőoktatásnak, hiszen az ezekben az intézményekben végzett emberek munkájuk

során nagy valószínűséggel találkozni fognak cigány emberekkel, és nem mindegy, hogy ez a találkozás miként zajlik. A legtöbb helyen egy-egy tanárnak lett »szíviügye« a cigányok élete, akinek a szervezőképességén múlt, hogy tantárgyi formában megvalósultak-e elképzelései vagy sem. A cigányokról szóló órák – egy-két helyet kivéve – sehol sem épülnek be kötelezően a tananyagba, sőt, van, ahol csak addig tartot-

ták ezeket az órákat, amíg a dolgot szíven viselő tanár foglalkozott vele?.” (Kende 1998: 33).

A felmerülő, társadalmilag motivált igények kielégítésére az 1989-es rendszerváltozást követően folyamatosan vannak törekvések, napjainkig többféle, a cigánysággal kapcsolatos képzés folyik Magyarországon a felsőoktatásban. Ugyanakkor a cigány kultúra átfogó és tudományos diskurzusba illesztett vizsgálata és elemzése komplex módon csak a Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszékén tudott kiteljesedni a 21. század első évtizedeiben (Lovas Kiss 2019). Kedvező feltételt teremtett, hogy a térségben a cigány tehetséggondozás olyan elismert intézményei működtek, mint a Gandhi Gimnázium vagy a Collegium Martineum. A Pécsi Tudományegyetemen jelent meg először az az átfogó szemléletmód, amely a képzés céljának a romológia tudományos kérdéseit megértő és értelmezni tudó szakemberek kinevelését tekinti. A romológia szak a humán tudományok cigánysággal kapcsolatos kutatási eredményeit integrálja az egyetemi oktatásba. A szakterületi képzés során arra törekednek, hogy a hallgatók ne csak a magyarországi cigányság világával ismerkedjenek meg, hanem általánosabb nemzetközi, illetve kisebbségi összefüggésekbe ágyazottan értelmezzék a tématerület kérdéseit (Csánicz és Cserti-Csapó, idézi Lovas Kiss 2019)

Kende Ágnes a 20. század végén feltérképezte, hogy milyen cigánysággal kapcsolatos képzések folytak Magyarországon a felsőoktatásban. Ekkor elszórta, hat helyen tanítottak romológiát, ciganológiát vagy cigánygyerekek tanítására kifejlesztett pedagógiai módszertant a különböző felsőoktatási intézetekben. Hivatalosan két helyen létesült romológia tanszék, máshol specializációként vagy speciális kollégium formájában kínáltak e tárgyban órákat. Kende (1998) vizsgálata során arra volt kíváncsi, hogy mit tanítanak, milyen ismeretek és ideológiák kísérik az oktatás menetét. Kutatásának fókuszában az állt, hogy az egyes kurzusokon mire helyezik a hangsúlyt: a cigányság etnikum volta vagy szociális helyzete kerül-e előtérbe? Milyen útmutatások, módszertani ismeretek fogalmazódnak meg a cigány gyerekek oktatásával kapcsolatban a leendő pedagógusok vagy bölcsészek számára?

Ezeknek a kérdéseknek az adott relevanciát, hogy a képzések mind színvonalukban, mind tartalmukban meglehetősen különbözőek voltak. *„A romológia oktatás címén többé-kevésbé minden felsőoktatási intézmény a cigányok nyelvét, irodalmát, történelmét, néprajzát, képzőművészetét, zenéjét, illetve a cigányság létének szociológiai, pszichológiai, pedagógiai, azon belül pedig gyógypedagógiai, vallásismereti, jogtudományi és kriminológiai problémáit tanítja”* (Kende 1998: 31).

A szerző a tanulmányában arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a felsőoktatás meglehetősen kezdetleges romológiai képzései híven tükrözték a magyarországi cigányokról való köz- és hivatalos gondolkodást.

A romológiai ismeretek oktatásának szempontjából Jenei (2007) kiemeli, hogy a felsőoktatás, ezen belül is a pedagógusképzés reflektorfénybe kerülésének okai között találhatjuk a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa által 2001-ben megrendelt kutatás eredményeit. A vizsgálat célja többek közt az volt, hogy feltárja, felkészültek-e a pedagógusjelöltek arra, hogy hozzásegítsék a cigány gyermekeket az iskolai sikerek eléréséhez, ennek érdekében rendelkeznek-e a konfliktusok megoldásához alapvető ismeretekkel, és hogyan vélekednek a roma tanulókról. A tanulmány fontos megállapítása, hogy a hallgatók mindössze 7%-a gondolkodik előítélet-mentesen, nyitottan és toleránsan a cigányokról, 14%-uk pedig rasszistának tekinthető. Az ombudsmani vizsgálati eredmények kijelölték a pedagógusképző felsőoktatási intézmények számára a legfontosabb feladatokat, amelyek a következőképpen foglalhatók össze:

- az előítéletes hallgatók szemléletének alakítása;
- romológiai ismeretek beépítése a kötelező tárgyak sorába;
- szakirányok, specializációk keretében a hallgatók felkészítése a cigány népismereti oktatására;
- cigány nyelvek (romani, beás) oktatásának megszervezése;
- felkészítés a multi- és vagy interkulturális nevelésre;
- alternatív, differenciált, fejlesztő pedagógiák oktatása (Jenei 2007).

Kállai 2007-ben kérdőíves kutatást végzett a felsőoktatási intézmények körében.

A kutatás célja annak feltárása volt, hogy mely felsőoktatási intézményekben tartanak multikulturális vagy interkulturális neveléssel, kisebbségekkel vagy romológiával foglalkozó kurzust. A kurzusok hogyan hatnak a hallgatók személyiségére. Összesen 72 felsőoktatási intézményt kerestek meg több alkalommal, és az első megkeresés igen szerény eredményt hozott. 31 intézmény többszöri megkeresésükre sem reagált, 24 felsőoktatási intézmény elutasító választ adott: náluk egyáltalán nem foglalkoztak a témához illeszkedő ismeretek átadásával; míg 17 egyetem és főiskola jelezte, hogy hallgatóiknak ilyen és hasonló témájú ismereteket közvetítenek, és összesen 41 kurzust jelöltek meg. Ezek mintegy harmada azonban nem kifejezetten a vizsgált területre irányul: más tantárgyak keretében jelennek meg a multikulturalitás, illetve a romológiai ismeretek, jellemzően a szociálpolitika és gyermekvédelem tárgyakhoz kapcsolódva. A kutatás eredménye szerint a romológiával, multikulturális vagy interkulturális neveléssel foglalkozó kurzusok között csak kis számban talált minimum két féléves, egymásra épülő kurzusokat, a legtöbb kurzus mindössze egy féléves volt. A romológia témájú kurzusok többnyire – feltehetően az Európai Unió támogatásának, illetve az ombudsmani ajánlásokra reagálva – 2003/2004-ben vagy később indultak, nem tekintettek nagy múltra vissza, mindössze néhány év oktatási tapasztalatait tükrözték. A főiskolák közül elsősorban a tanítóképző és szociális (elsősorban szociálpedagógus) képzést folytató intézmények jelezték, hogy foglalkoznak ilyen tárgyak oktatásával. Kötelező jelleggel azonban leginkább a szociális munkások, védőnők és szociálpedagógus hallgatók kaptak ilyen képzést, bár az esetek többségében ezek a tantárgyak szabadon vagy kötelezően választhatóak. Kiemelkedő jelentőségű ebből a szempontból az egyik tanítóképző főiskola, ahol minden hallgató számára kötelező a több féléven át tartó, egymásra épülő romológia tárgyak felvétele (Kállai 2012).

Kállai az általa vizsgált képzések között kiemelte a szociálpedagógia szakot, amiben a többihez képest hagyományosabbnak mondható a romo-

lógia ismeretek jelenléte. „Az adatfelvétel pillanatában is folyó, tehát folyamatosan meghirdetett kurzusok közül a legnagyobb múltra a szociálpedagógus képzések ilyen témájú tantárgyai tekintenek vissza: a rendelkezésünkre álló információk alapján elmondható, hogy 1992-ben indult ilyen tantárgy először azok közül, amelyek a jelen kutatásban szerepelnek. Az első tantárgyak elsősorban a cigánysággal, mint szociálisan hátrányos helyzetű, kiszolgáltatott réteggel foglalkoztak, így elsősorban a szociális képzések területén kerültek bevezetésre. Összességében elmondható, hogy a vizsgálat pillanatában a hazai felsőoktatásban már megfigyelhető volt egyfajta nyitottság a multikulturális tartalmak képzésbe való beemelése iránt, mely elsősorban a romológia tárgyak megjelenésével valósult meg. Azonban ezen ismeretek és az interkulturális kompetenciák fejlesztése a hazai felsőoktatási gyakorlatban nem kötelező elem, a képzési követelmények szintjén nem jelenik meg, az egyes intézmények, karok vagy szakok stratégiáitól függ, hogy beemelik-e a felsőoktatási curriculumba vagy sem” (Kállai 2011: 93–94). A romológia felsőoktatásban betöltött helyzetét vizsgálta Cserti Csapó (2008). A kutatásba tizenöt felsőoktatási intézményt vont be. Az intézmények két csoportja rajzolódott ki. Az egyik csoportba nyolc felsőoktatási intézmény sorolható, ezekben a romológiával kapcsolatos kurzusok bizonyos szakok hallgatóinak tantervében kötelezően vagy szabadon választható tárgyként, speciálkollégiumként vannak jelen, így biztosítják a romológiai ismeretek megszerzését a hallgatók számára. A másik csoportba hét intézményt sorolt, itt a specializációk, szakirányok keretében elmélyültebben foglalkoznak a romológia szakterületével. Ez esetben a hallgatók alapidiplomájukhoz ezen ismeretekről kiegészítő tanúsítványt, diplomamellékletet szerezhethetnek. A szerző kutatásának eredményeként a következő megállapítást tette: *„...kirajzolódik az a tendencia, hogy a felsőoktatásban megjelenő romológia programok nagyobb részben jellemzően a pedagógia szakterületéhez kapcsolódnak – óvodapedagógus-képzés, tanító- és tanárképzés. Sajnos a felsőoktatás képzési kínálatában bőven vannak olyan szakterületek, ahol hiányzik ezen témák bevezetése, pedig szükség lenne rá. Olyan*

szakmák képviselői, amelyek mindennapi munkájuk során gyakran találkoznak roma, cigány emberekkel, gondjaikkal, problémáikkal és azokkal a konfliktushelyzetekkel, amelyeket a más szo-

ciokulturális, családi háttér, eltérő szubkultúra, vagy réteghelyzet generál, nem kapnak megfelelő felkészítést e konfliktusok megértésére és helyes kezelésére” (Cserti Csapó 2008: 77).

A kutatásba bevont képzések áttekintése

Romológia

A romológus alapképzés célja a cigányság politikai, jogi, nyelvi, kulturális, oktatási, demográfiai, munkaerő-piaci helyzetét értő és értelmezni tudó szakemberek kibocsátása. Olyan romológusok képzése, akik egyfajta kulturális brókerként közvetítő szerepet képesek betölteni. A végzett hallgatók interkulturális kommunikatív kompetenciák birtokában képesek a kultúrák közötti közvetítésre a cigány/roma közösségeket érintő kérdésekben. Épp úgy tudják a cigányok érdekeit artikulálni a különböző társadalmi szervezetek felé, mint ahogyan képesek a társadalmi szervezetek által megfogalmazott igényeket közvetíteni a lokális cigány közösségeknek. A BA szinten megszerzett tudás alkalmassá teszi a szakot elvégzőket arra is, hogy hazai, nemzetközi vagy nemzetiségi szervezetekben, önkormányzati és kulturális intézményekben, vállalatoknál, a kulturális menedzsment, az újságírás vagy a PR területén helyezkedjenek el.

A romológus mesterképzés ezeken felül a megszerzhető tudást kiterjeszti az európai térségre, és tudományos kutatásvezetői szintre emeli, illetve a mesterképzésben résztvevők számára lehetőséget kínál a doktori képzésbe való bekezdésre is.

Meghatározó területe a képzésnek a nyelv oktatása. Már a BA szakon végzett hallgatókkal szemben is követelmény, hogy romani vagy beás nyelven középfokú (B2), komplex típusú nyelvvizsga szintjén hétköznapi, kulturális, társadalmi szövegeket tudjanak helyesen, gördülékenyen és választékos stílusban alkotni és értelmezni írásban és szóban egyaránt. Mester szinten pedig már felsőfokú (C1), komplex típusú nyelvvizsga teljesítése is követelmény.

A romológia szak több mint húsz éven keresztül a Pécsi Tudományegyetemen volt csak elérhető.

A képzés bővült, Kelet-Magyarországon a Debreceni Egyetemen a 2019/20-as tanévben elindult a romológia alapszak. A Debreceni Egyetem új képzésében innovatív elemként jelent meg a nagy óraszámú bírói terepkutatás, ami kiemelt fontosságú szerepet tölt be a hallgatók gyakorlati tapasztalatainak megszerzésében. A frissen létrejött romológiai képzésnél előtérbe kerül az alkalmazott társadalomtudományi irányultságú, tereporientált jelleg és a kulturális közvetítői szerepkör. Az óratervben hangsúlyosan jelenik meg a terepfelkészítés és a terepgyakorlat. A képzés a különböző terepeken közvetlenül megszerzett tapasztalatok alapján szerzett tudásnak nagy szerepet szán. A tereporientált romológia alkalmazásának meghatározó célja a helyi szintű fejlesztések elősegítése a társadalmi részvétel megteremtésével, azaz a helyi cigány közösségek bevonása a mikrovilágukat érintő döntési folyamatokba.

A romológia szak nem „tömegszakként” jelenik meg a képzési palettán. Nem várható iránta nagy érdeklődés, különösen azért nem, mert a romológus szakma társadalmi ismertsége csekély, szerepe és jelentősége még nem szervesült a közgondolkodásban. Az emberek ritkán találkoznak romológusokkal, nem tudják, kik ők, és mi a kompetenciájuk. Megkerülhetetlen problémaforrás, hogy napjainkban még nemigen beszélhetünk romológus munkakörökről, és ebből következően romológus életpályamodell sincs. Nincsenek kifejezetten romológusok számára betölthető munkakörök és álláslehetőségek. Épp azok az alapinformációk hiányoznak, amelyek a szakma társadalmi presztízsét megadhatnák és ezzel egyetemi jelentkezéseket generálhatnának. Mivel nincsen hétköznapi tapasztalat a romológusokról, nem tudható, hol helyezkedhetnek

el, és mekkora lesz a jövedelmük; az érdeklődő fiatalok számára kockázatos vállalkozásnak tűnik erre a szakra jelentkezni. Ugyanakkor a levelező képzésre felvettek magas száma jelzi, hogy a romológia szak kínálta kompetenciáknak helye van a képzési palettán. A felvételi adatokból az is kiolvasható, hogy a jelentkezők közül sokaknak nem sikerült bejutniuk az egyetemi képzésbe. Mindez felveti a követelményrendszer újragondolásának szükségességét, mert számos olyan nehéz helyzetből, halmozottan hátrányos körülmények közül magát kiverekedő fiatal előtt vágja el a magas felvételi követelményszint a lehetőséget, akik különösen alkalmasak lennének a romológus közvetítő szerep betöltésére. A romológia alapszak elvégzésével beás nyelvből B2-es szintű nyelvvizsga szerezhető. Mesterképzésben a záróvizsga letétele felsőfokú (C1), komplex nyelvvizsga-követelmények teljesítését igazolja a választás szerinti romani vagy beás nyelvből. Az idegen nyelvek műveltségi területhez tartozó romológiatanár (romani nyelv és kultúra vagy beás nyelv és kultúra tanára) tanárszakra történő felvétel feltétele romani vagy beás nyelvből legalább középfokú (B2), komplex típusú államilag elismert vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga.

A Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszékén az alap- és a mesterfokú oktatásban elméleti és gyakorlati irányból egyaránt jelen vannak az európai kitekintésű, sokoldalú inter- és multidiszciplináris nézőpontok, a cigánysággal kapcsolatos kutatási eredményeiket integrálják az egyetemi oktatásba is. Pécsen a többciklusú képzésben megjelent osztatott képzésben a romológia szak, majd a romológiatanár szak, és a 2013-ban megindult osztatlan képzésben az idegen nyelvek műveltségi területen a romológiatanár (romani nyelv és kultúra/ beás nyelv és kultúra tanára specializációk választásának lehetőségével), a beás nyelv és népismeret vagy a romani nyelv és népismeret tantárgy tanítására, az iskola pedagógiai feladatainak ellátására történő felkészítéssel. A Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszékén működő Romológiatanár szakon általános és középiskolai tanárokat képeznek; erre részletesebben a tanárképzési résznél térünk ki.

Pedagógusképzés

A pedagógus szakok képzési és kimeneti követelményeit áttekintve megállapítható, hogy nem vagy csak minimálisan jelenik meg benne elvárásként a romológia mint ismeret. Legfeljebb az inter- és multikulturális ismeret van előirányozva a csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvó-, tanítóképzéseken, így a tantervi hálókban is leginkább ezek találhatók meg. Az attitűd vonatkozásában a befogadó és multikulturális szemlélet elsajátítása elvárás. Az érintett tárgyak óraszámát tekintve többnyire 30 óra/félév a kurzusok időtartama, és többségében két-három kredittel ismerik el a megszerzett tudást. A tantárgyak nem épülnek egymásra, egy félévben valósul meg az oktatásuk. A hálók többségében legfeljebb egy-két olyan tárgy van, ami cigánysággal kapcsolatos ismereteket tartalmaz.

Csecsemő- és kisgyermeknevelő alapszak

A Csecsemő- és kisgyermeknevelő képzés BA szinten 2009-től van jelen a magyar felsőoktatásban. A hallgatók a végzettség megszerzésének birtokában elsősorban koragyermekkori ellátást biztosító intézményekben dolgozhatnak, így többek között bölcsődékben, biztos kezdet gyermekházakban, vagy a gyermekvédelem területén a különleges ellátást nyújtó gyermekotthonokban helyezkedhetnek el.

Jelenleg tizenkét felsőoktatási intézményben folyik Csecsemő- és kisgyermeknevelő képzés BA szinten, ezek a következők:

1. Apor Vilmos Katolikus Főiskola,
2. Eötvös József Főiskola,
3. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar,
4. Eszterházy Károly Egyetem Pedagógiai Kar,
5. Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar,
6. Gál Ferenc Főiskola,
7. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar,
8. Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar,
9. Neumann János Egyetem Pedagógusképző Kar,
10. Nyíregyházi Egyetem,

11. Pécsi Tudományegyetem,
12. Soproni Egyetem Benedek Elek
Pedagógiai Kar.

A Csecsemő- és kisgyermeknevelő BA szak képzési és kimeneti követelményében a hallgatók attitűdjének alakításához elvárásként fogalmazódik meg, hogy befogadó multikulturális szemlélettel rendelkezzenek, ugyanakkor ehhez kapcsolódó ismeretanyagot/tudást nem ír elő a rendelet. A választható specializációk keretében az inter- és multikulturális nevelés van nevesítve, így a hallgatónak lehetősége nyílik ilyen ismeretekre szert tenni. A specializáció többféle ismeret elsajátítására kínál lehetőséget. A romológia és a hozzá kapcsolódó ismeretek elsajátítása esetleges, a tantervi háló kínálatának, illetve a hallgató választásának a függvénye.

A tizenkét tantervi hálót áttekintve megállapítható, hogy egy kivételével valamennyi háló tartalmaz a cigánysággal kapcsolatos ismereteket, legfeljebb egy-két tárgy erejéig. A tantervi hálókat elemezve látható, hogy két esetben nem jelenik meg semmilyen romológiai vagy ahhoz kapcsolódó tantárgy, egy hálóban pedig csak kötelezően választható vagy szabadon választható formában jelen. A vizsgált hálókból kifejezetten romológiai tárgy kevés van, elsősorban multikulturális, interkulturális nevelés címmel jelennek meg kötelező jelleggel vagy választhatóként. A hálókból talált tizenhét tárgyat áttekintve megállapítható, hogy jellegüket tekintve több a kötelező (9), mint a szabadon választható (5) vagy a kötelezően választható (3) tárgy. A kötelező és a kötelezően választható tárgyak száma alapján valószínűsíthető, hogy a csecsemő- és kisgyermeknevelő hallgatók a személyes érdeklődés/választás mellett kötelezően is elsajátítanak a cigánysághoz kapcsolódó ismereteket.

Az óvodapedagógus BA

Az óvodapedagógus alapképzési szakon jelenleg tizennégy felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Apor Vilmos Katolikus Főiskola,
2. Eötvös József Főiskola,
3. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar,

4. Eszterházy Károly Egyetem Pedagógiai Kar,
5. Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar,
6. Gál Ferenc Főiskola Pedagógiai Kar,
7. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar,
8. Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar,
9. Neumann János Egyetem Pedagógusképző Kar,
10. Nyíregyházi Egyetem,
11. Pázmány P. Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar,
12. Pécsi Tudományegyetem Kultúraturományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar,
13. Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar,
14. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar.

Az óvodapedagógus szak képzési és kimeneti követelményben a hallgatók attitűdjének alakításához elvárásként fogalmazódik meg, hogy befogadó multikulturális szemlélettel rendelkezzenek. Az ismereteket tekintve – hasonlóan a csecsemő- és kisgyermeknevelő szakhoz – a multi- és interkulturális nevelés jelenik meg, mint megszerezhető speciális ismeret.

Az óvodapedagógus képzés tizennégy tantervi hálójának áttekintése után a következő megállapítást tesszük: összesen 24 tárgyat találtunk a kulcsszavak mentén. Mindössze öt hálóban jelenik meg a romológia tárgy, ezek közül egyben kötelező, egyben műhelymunka keretében, háromban pedig kötelezően választható. A legnagyobb számban az interkulturális, multikulturális nevelés van jelen – öt hálóban – kötelezően választható formában. Szabadon választható formában két háló kínál romológiához kapcsolható, azt kiegészítő ismereteket. A tantárgyak többsége kötelezően választható (összesen tizenhét), három kötelező, további kettő szabadon választható, egy pedig műhelymunka keretében valósul meg. A kötelezően választható tárgyak négy intézmény tantervi hálójában is úgy jelennek meg, hogy jelentős számú modulból kell választani a hallgatónak. Az egyik egyetemen például 10 modulból kell hármat választani, a tíz modulból egy a roma modul, a választása pedig a hallgató döntésétől függ.

Kállaihoz (2012) hasonlóan egy olyan óvó-, tanítóképzést folytató intézményt találtunk, ahol több félében át, egymásra épülő tárgyként jelennek meg a romológiai ismeretek. Itt specializációt is kínálnak Multikulturális nevelés és Cigány-roma specializáció címmel, amik közül az egyiket választani kell (kötelezően választható), ennél fogva az a hallgató is biztosan szerez a cigányokkal kapcsolatban ismereteket, aki nem cigány-roma szakirányon tanul.

Az óvodapedagógus-képzésben a romológiai és az ahhoz kapcsolódó ismeretek köre megjelenik – leginkább az interkulturális, multikulturális ismeretek –, de nagy részben kötelezően választható tárgyak, választható specializációk között. Így a nagy kínálat és választási szabadság mellett könnyen előfordulhat, hogy a hallgató számára kimaradnak ezek az ismeretek.

Tanítóképzés

A diploma megszerzését követően szinte bizonyos, hogy a tanítók pályájuk során valamilyen formában találkozni fognak cigány tanulókkal, sőt számos végzett tanító halmozottan hátrányos helyzetű, pauperizálódott térségekben vagy egyenesen szegregált roma közösségekben tud elhelyezkedni, ezért szakmai felkészítésük fontos eleme a roma kisebbségi közösségek szociokulturális viszonyainak módszeres megismerése. Magyarországon tizenöt felsőoktatási intézményben folyik tanítóképzés, de ezekben az intézményekben eltérő mértékben és jelleggel jelenik meg a roma kultúrához kapcsolódó oktatás és tananyag.

1. Apor Vilmos Katolikus Főiskola (Vác),
2. Debreceni Református Hittudományi Egyetem,
3. Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar,
4. Eötvös József Főiskola (Baja),
5. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar (Budapest),
6. Eszterházy Károly Egyetem Pedagógiai Kar (Eger),
7. Gál Ferenc Főiskola (Szeged),
8. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar,
9. Károli G. Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar (Nagykőrös),

10. Neumann János Egyetem Pedagógusképző Kar (Kecskemét),
11. Nyíregyházi Egyetem, Óvó és Tanítóképző Intézet,
12. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Vitéz János Tanárképző Központ (Esztergom),
13. Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar (Szekszárd),
14. Széchenyi István Egyetem (Győr),
15. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar.

A tanítóképzésben bővebb kifejtést konkrétan a romákkal kapcsolatban a képzési és kimeneti követelmények nem tartalmaznak, de a dokumentum a 6–12 éves korosztály nemzetiségi nevelésére vonatkozóan több általános instrukciót is közöl. Így a képzés célja nemzetiségi szakirányon az általános iskola első négy évfolyamán valamennyi műveltségi terület, és az első hat évfolyamán a nemzetiségi anyanyelvi nevelés feladatainak ellátása. A hallgatók attitűdjére vonatkozóan elvárás, hogy inkluzív, befogadó szemlélettel rendelkezzenek.

A tizenöt tantervi háló elemzése során fontos tanulság, hogy a leendő tanítók képzésében legtöbb esetben csak egy-két tárgy képviseli a kisebbségi kérdéskört vagy eleve a romológiát. Bővebb ismeretekhez azok juthatnak, akik valamilyen inter-, multikulturális, kisebbségi vagy roma-tematikával foglalkozó specializációt vesznek fel. (Amennyiben az adott intézményben van ilyen.) Árnyalt és összefüggések bemutatására alkalmas romológiai ismeretátadás esélyét csak a roma szakirányok biztosítják, ahol a tanulmányaikat folytató hallgatók cigány nyelvi, iskolai szaknyelvi, irodalmi, néprajzi, iskolai módszertani és kétnyelvűségelméleti speciális tartalmú stúdiumokat teljesítenek.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a romáról/cigányokról szóló ismeretátadásnak már árnyalt és összetett példáit is megtalálhatjuk a tanítóképzési palettán, de még mindig túlnyomóan jellemző, hogy csak részleges tudást nyújtó, egy-egy önmagában álló kurzus képviseli a témát. Mindez azért is jelent problémát, mert

az általános iskola alsó tagozatának döntő szerepe lehet a sajátos körülmények közül érkező cigány gyerekek oktatásában, nevelésében egyaránt. Ehhez pedig megfelelő kompetenciákra volna szüksége az alsó tagozatos osztályokban nagyrészt egyedül tevékenykedő tanítóknak.

Nemzetiségi cigány/roma szakirány, nemzetiségi cigány/roma pedagógusképzés

A nemzetiségek oktatását a 2011. évi CXCV. a Nemzeti Köznevelésről szóló törvény mellett többek között a 2011. CLXXIX. Törvény a nemzetiségek jogairól szóló törvény is szabályozza. Meghatározza a nemzetiségi oktatás tartalmát, a nemzetiségi oktatás kötelező eleme az adott népcsoport történelmének, hagyományainak, kultúrájának megismertetése. A Köznevelési törvény szerint a közoktatás nyelve a magyar és a vele együtt élő kisebbségek nyelve, így a nemzetiségi oktatásnak szerves része a nyelvoktatás. A cigány nemzetiségi népismeret legfontosabb területei a roma és a beás nemzetiségi népismeret tananyag korpusza, a roma és a beás nemzetiségi népismeret tankönyvei és tanítási, tanulási segédanyagai, tanítás-tanulási modellei, a roma és a beás nemzetiségi népismeret törvényi környezete és szabályozása, a cigány nemzetiségi népismeret teoretikus háttere, kritikai olvasata, lehetséges narratívái.

Az óvó- és tanítóképzésben az általános pedagógiai, módszertani ismereteken túl önálló szakképzettséget eredményező szakirányként, cigány-roma képzési „irányultság” elnevezéssel is jelen van a romológia. A nemzetiségi óvodapedagógusok és a tanítók alapképzésben tanulnak, míg a nemzetiségi tanárok képzése mesterképzés, illetve 2013 szeptemberétől osztatlan képzés keretében történik.

A romológiai ismeretek oktatására bővebb lehetőséget kínál az óvó- és tanítóképzésben a nemzetiségi cigány-roma szakirány. 2019-ben négy intézményben valósul meg a nemzetiségi óvodapedagógus cigány-roma szakirányon oktatása:

1. Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar,

2. Eötvös József Főiskola,
3. Apor Vilmos Katolikus Főiskola,
4. Gál Ferenc Főiskola Pedagógiai Kar.

A Nemzetiségi óvodapedagógus cigány-roma szakirányt is működtető négy intézmény általános óvodapedagógus szakjain összesen csak hat tárgyat találtunk, tehát ezekben a hálókban is csak legfeljebb egy-két tantárgyban jelenik meg a cigánysággal kapcsolatos ismeret. Ennek oka lehet az intézmények részéről az a feltételezés, hogy akit a téma mélyebben érdekel, a nemzetiségi szakirányon elsajátíthatja azt. Mind a nemzetiségi óvó, mind a nemzetiségi tanító szak tantervi hálót áttekintve megállapítható, hogy árnyalt és összefüggések bemutatására alkalmas romológiai ismeretátadás esélyét biztosítják, valamint a tanulmányaikat folytató hallgatók cigány nyelvi, iskolai szaknyelvi, irodalmi, néprajzi, iskolai módszertani és kétnyelvűség-elméleti, speciális tartalmú stúdiumokat teljesítenek. A szakirányon jelentős óraszámot képvisel a gyakorlati képzés.

A cigány/roma szakirányok választása viszont csak a leendő tanítók szűk metszetét jellemzi, miközben a cigány gyerekek oktatásának, képzésének kérdése a végzett tanítók jelentős részét érinteni fogja.

Gyógypedagógus

A gyógypedagógia alapképzési szakon 2019-ben nyolc felsőoktatási intézményben folyik oktatás. (2020-tól kilencre bővül a képző intézmények száma.) Ezek a következők:

1. Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar,
2. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar,
3. Eszterházy Károly Egyetem Pedagógiai Kar,
4. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar,
5. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar,
6. Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar,
7. Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar,
8. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula

Pedagógusképző Kar

A gyógypedagógus-képzésben mind BA mind MA szakon a romológia kevésbé jelenik meg. A vizsgálatba bevont nyolc tantárgyi háló közül háromban nincsen romológia vagy hozzá kapcsolható tantárgy. Egy hálóban jelenik meg a romológia tárgy kötelező jelleggel, további két hálóban kötelezően választható. A multikulturális ismeretek tárgy kötelező, illetve kötelezően választható jelleggel három hálóban található meg. Két további hálóban szabadon választható a cigánysággal kapcsolatos ismereteket is tartalmazó tantárgy. A cigánysággal kapcsolatos ismeretanyag annak ellenére minimális, hogy a gyógypedagógusok is egészen biztosan tanítanak majd roma gyerekeket. A nyolc hálót áttekintve megállapítható, hogy egy kivételével valamennyi legfeljebb egy-két tárgyat tartalmaz a cigánysággal kapcsolatos ismereteket tekintve.

Tanárképzés

Magyarországon öt olyan felsőoktatási intézmény van, ahol a tanárképzésben helyet kapott a romológiai ismeretek oktatása. Ezek a következők: A Debreceni Egyetem Református és Hit tudományi Egyetem tíz féléves osztatlan tanár szakján a hittanár-nevelőtanár képzési programban, az Eszterházy Károly Egyetem, Pedagógiai Kar tíz féléves osztatlan tanár szak közösségi művelődés tanár képzési programjában, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának tíz féléves osztatlan tanári szakjának, valamint kettő, négy és öt féléves tanári mesterszakjainak képzési programjában, a Nyíregyházi Egyetem tíz féléves osztatlan tanári szakjának, valamint kettő és négy féléves tanári mesterszakjainak tanári felkészítés képzési programjában, valamint a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának tíz és tizenegy féléves osztatlan tanári szakjának tanári felkészítés képzési programjában. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának tizenegy féléves osztatlan tanári szakján a romológiatanár szak az, ahol megjelennek ezek az ismeretek.

A tanárképzés általános képzési és kimeneti követelményében megjelenik, hogy a szakképzett tanár attitűdjére az inklúzió szemlélete jellemző, ennek érdekében tanári munkáját az

esélyegyenlőséget szem előtt tartva, a demokratikus értékekre törekedve, előítéletektől mentesen kell végezze. Képesnek kell lennie a tanulóközösségben a tanulók sokszínűségének és különbözőségének elfogadására, nyitottnak az eltérő vélemények és értékek megismerésére és tiszteletben tartására, különös tekintettel az etnikumokra és nemzetiségekre. Elvárás, hogy ez az attitűd a tanár kapcsolatteremtésére is jellemző legyen, azaz a kulturális különbözőségeket kommunikációs helyzetekben is vegye figyelembe és tolerálja.

A hazai tanárképzés tantárgyi hálójának áttekintéséből kirajzolódik, hogy nem egyforma hangsúly esik az egyes tanárszakokon a romológiai ismeretek oktatására. Gyakran partikulárisan, fragmentáltan, egymással nem kompatibilis módon vannak jelen ezek az ismeretek az oktatásban. Romológiai ismereteket nyújtó tárgy kevés tanárképzési szakon található (hittan-tanár, közösségi művelődési tanár, történelem-tanár, állampolgári ismeretek tanára). Fontos megjegyezni, hogy gyakran nagy egyetemeken a tanárképzési kínálatában sem szerepel a romológiai ismeretek tanítása, még az általános, tanári felkészítésben sem lelhető fel minden képzésben.

A romológia oktatásának és a képzési rendszerbe illesztésének legavatottabb szakembere a romológiatanár. A 12 féléves osztatlan tanárképzés alapvetően az idegennyelv-tanári pozícióra képez, a kétféle választható specializáció, a romani nyelv és népismeret, beás nyelv és népismeret. A magas (legalább B2) szintű kommunikációs kompetenciával rendelkező romológia szakos hallgató tudományos szinten sajátítja el a beás vagy romani nyelv főbb jellemzőit és ezek összefüggéseit. Ezen túlmenően ismereteket szerez a hazai cigányság társadalmi, politikai, jogi, kulturális, oktatási, demográfiai, egészségügyi és munkaerő-piaci helyzetéről. Továbbá képessé válik a helyi és nemzetiségi önkormányzatok, azok intézményei, valamint a népjóléti, gyermekvédelmi, politikai és civil szervezetek cigánysággal kapcsolatos feladatainak ellátására.

Pedagógus továbbképzések

A pedagógus továbbképzésben jelentős számú

tanfolyam áll a pedagógusok rendelkezésére, azonban a romológiai és a hozzá kapcsolódó ismereteket közvetítő tanfolyamok száma kevés. A romológiai ismereteket tartalmazó tanfolyamok elsősorban a nevelés-oktatás, a módszertani programok, a mentori, a nemzetiségi szaktanácsadói, valamint a multikulturalizmus kérdéseire fókuszálnak.

A felsőoktatási intézmények közül a pedagógusképzők szakirányú továbbképzést szervezhetnek. A szakirányú továbbképzések egy része nem zárul szakvizsgával, hanem újabb szakképzettséget ad. Más részük a jellemzően hosszabb ideig tartó, kétéves, 120 kredit, amelyek szakvizsgával zárulnak. A pedagógus szakvizsga jellemzője, hogy az első két félév alapozó ismereteket tartalmaz, és valamennyi szakvizsga esetén hasonló a tartalom. A közös képzési résznek vannak kötelező elemei. A második két félév a szakvizsga sajátos jellegének megfelelő szakmai ismeretet ad. A pedagógus továbbképzésben a képzési és kimeneti követelményekben kötelező ismeretként szerepel többek között a sajátos pedagógiai, pszichológiai ismereteket és módszereket igénylő személyek, illetve csoportok nevelése-oktatása. Ezen belül jelenik meg a nemzeti és etnikai kisebbségek az oktatásügyben téma. A közös képzés kötelező részében tehát elvárásként minden pedagógus-továbbképzésben jelenik meg a romológiához kapcsolódó ismeretanyag.

A pedagógusképző intézmények továbbképzéseinek áttekintése során a következő megállapítást tesszük: legtöbb képzési helyszínen a Roma társadalomismereti szakterületen pedagógus-szakvizsgára felkészítő képzés valósul meg. A közelmúltban jelent meg a képzési palettán a Cigány/roma nemzetiségi mentorpedagógus pedagógus-szakvizsgára felkészítő képzés ez jelenleg egy felsőoktatási intézményben működik. Az Egészségfejlesztő kisebbségkoordinátor szakvizsgázott pedagógus, valamint a Roma integrációs tanulmányok pedagógus-szakvizsgára felkészítő képzés egy-egy felsőoktatási intézmény kínálatában szerepel.

A pedagógusok számára újabb szakképzettséget adó képzések között kevés tartalmaz romológia ismereteket, ilyen jellegű például A multikulturális nevelés pedagógusa és a Roma

kulturális fejlesztő szakirányú továbbképzés.

A továbbképzésekre jellemző, hogy a meghirdetett képzések csak megfelelő számú jelentkező esetén indulnak, így előfordulhat, hogy kevés jelentkező esetén hosszabb ideig nem indítanak ilyen témában képzést az intézmények.

A szakirányú továbbképzéseket áttekintve megállapítható, hogy a kifejezetten romológiai ismereteket tartalmazó lehetőség szűkös áll rendelkezésre.

Társadalomtudományok

A társadalomtudományi képzésekre is leginkább az jellemző, hogy a képzési és kimeneti követelményekben nem vagy kevéssé jelenik meg a romológia mint ismeret. Az óraszámokat tekintve, hasonlóan a pedagógusképzéshez, többnyire 30 óra/félév a kurzusok időtartama, és többségében két-három kredittel ismerik el a megszerzett tudást. A tantárgyak nem épülnek egymásra, egy félévben valósul meg az oktatásuk. A hálók többségében legfeljebb egy-két olyan tárgy van, ami a cigánysággal kapcsolatos ismereteket tartalmaz. A társadalomtudományi BA szakokon is jellemző, hogy ezekben inkább fellelhetők a romológiai vagy az ahhoz kapcsolódó ismeretek, mint az MA szakokon.

Szociálpedagógia

A szociálpedagógia alapképzési szakon jelenleg kilenc felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Apor Vilmos Katolikus Főiskola,
2. Debreceni Egyetem Gyermekevelési és Gyógypedagógiai Kar,
3. Eszterházy K. Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar (Eger),
4. Nyíregyházi Egyetem,
5. Pázmány P. Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,
6. Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar,
7. Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar,
8. Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Kar,
9. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Kar.

A szociálpedagógia BA tantervi hálókban nagy figyelmet kapott a cigánysággal kapcsolatos ismeret, bár a képzési és kimeneti követelményekben ez nincs nevesítve. A kilenc tantervi hálót áttekintve 25 tantárgyat találtunk, amiben megjelenik a romológia vagy az ahhoz kapcsolódó ismeretek. A tantárgyak többsége tizenhét kötelezően választható, nyolc tárgy kötelező. Hat tantervi hálóban a romológia kötelező jelleggel, további háromban a cigánysággal kapcsolatos ismeretek más címen (pl. kisebbségsszociológia, szociális munka cigány családokkal stb.), de kötelező jelleggel vannak jelen. Ezekben a hálókban jellemző, hogy több tantárgy is megjelenik egy-egy képzőhelyen, és az is előfordul, hogy ezek egymásra épülnek. A szociálpedagógus képzésben folytatódik a romológiai ismeretek közvetítésének hagyománya. Kállai (2011) is azt találta kutatásában, hogy legnagyobb múltra a szociálpedagógus-képzések ilyen témájú tantárgyai tekintenek vissza: a rendelkezésükre álló információk alapján elmondható, hogy 1992-ben került ilyen tantárgy először bevezetésre.

A szociálpedagógia MA szakon jelenleg négy felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Apor Vilmos Katolikus Főiskola,
2. Debreceni Egyetem Gyermekevelési és Gyógypedagógiai Kar,
3. Eszterházy Károly Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
4. Nyíregyházi Egyetem.

A szociálpedagógia MA szak képzési és kimeneti követelményében a hallgatókkal szemben elvárt tudásként jelenik meg, hogy ismerje a nemzetiségek szociológiai sajátosságait, a szociálpedagógiai beavatkozás tervezésének lehetőségét. A szakmai jellemzők tekintetében és specializáció formájában nincsen jelen ilyen jellegű elvárás a szakra vonatkozó ismereteket illetően. A vizsgált négy tantervi hálóból három figyelmet fordít a cigánysággal kapcsolatos ismeretek megjelenítésére. Összesen hat olyan tárgyat találtunk, ami témánk szempontjából releváns.

Szociális munka

Szociális munka alapképzési szakon jelenleg

tizenhárom felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar,
2. Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar,
3. ELTE Társadalomtudományi Kar,
4. Gál Ferenc Főiskola Egészség- és Szociális Tudományi Kar,
5. Károli Gáspár Reformtus Egyetem,
6. Kodolányi János Egyetem,
7. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar,
8. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
9. Sárospataki Református Teológiai Akadémia (nincs mintatanterv),
10. Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar,
11. Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar,
12. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola,
13. Wesley János Főiskola.

A Szociális munka alapszak képzési és kimeneti követelményében a szükséges tudás szintjén megjelenik a kisebbség és a többségi társadalom közötti kapcsolat dinamikájára vonatkozó ismeret, elsősorban az egyéni és közösségi jogokra fókuszálva. A tizenhárom tantervi hálóból három nem volt elérhető, ezért tíz tantervi hálót elemeztünk. Összesen tizenkettő tantárgyat találtunk, ami kisebbségekkel kapcsolatos ismereteket tartalmazhat. Ezek közül hat kötelező, egy kötelezően választható és öt szabadon választható. Három háló tantárgyait áttekintve megállapítható, hogy azokban nem jelenik meg a romológia vagy ahhoz kapcsolódó tantárgy. Feltételezhető, hogy valamelyik tantárgyhoz kapcsolódóan érintik a cigánysággal kapcsolatos ismereteket, például szociális problémák témakörben. A szociális munka alapszak tantervi hálóiiban kevésbé van jelen a romológia, elsősorban a kisebbségsszociológiai ismeretek átadására kerül sor. A tárgyak jellegéből fakadóan megállapítható, hogy kötelező jellegű kevés van, így előfordulhat, hogy kevésbé jutnak cigányságra vonatkozó ismeretek birtokába a hallgatók.

Szociális munka MA szak

Szociális munka MA szakon négy felsőoktatási

intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar,
2. ELTE Társadalomtudományi Kar,
3. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
4. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közfiziológiai Kar.

A Szociális munka és a Szociális munka és szociális gazdaság mesterszak képzési és kimeneti követelményében nem jelenik meg a romológia vagy a hozzá kapcsolódó kompetencia. A négy vizsgálatba bevont tantervi háló közül egyben találtunk egy, a cigányságra vonatkozó ismeretek tartalmazó tantárgyat, aminek oktatása kötelező jellegű, és 30 órában valósul meg.

Szociológia

Szociológia alapképzési szakon jelenleg tíz felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar,
2. ELTE Társadalomtudományi Kar,
3. Károli G. Református Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,
4. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar,
5. Milton Friedmann Egyetem (nincs mintatanterv),
6. Pázmány P. Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,
7. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
8. Széchenyi Egyetem Apáczai Csere János Kar,
9. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,
10. Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar.

A Szociológia alapszak képzési és kimeneti követelményében a hallgatókkal szemben elvárt, szükséges attitűd vonatkozásában jelenik meg a hátrányos helyzetűek iránti szolidaritás, az interkulturális tudatosság és tolerancia. A tantervi hálók többségében kisebbségsszociológiai, illetve a kisebbségekhez kapcsolódó ismeretek találhatók, más romológiai tantárgy megjelenése nem számottevő. A Szociológia MA szakon jelenleg hét felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar,
2. Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,
3. ELTE Társadalomtudományi Kar,
4. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar,
5. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar,
6. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
7. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar.

A Szociológia mesterszak képzési és kimeneti követelményében közvetlenül nem található meg a romológia sem a tudás, képesség, attitűd, autonómia, felelősség mentén, sem a szakmai jellemzők és ismeretek között. A vizsgálatba bevont hét tantervi hálóból ötben nem jelenik meg közvetlenül a cigánysággal kapcsolatos ismeretek közvetítése. Egy hálóban Etnicitás címmel találtunk egy kötelezően választható tárgyat. Egy hálóban pedig hat olyan tárgyat találtunk, ami szorosan kapcsolódik a cigánysággal kapcsolatos ismeretekhez. Ezek a tantárgyak a kisebbségsszociológia specializációban kötelezően választhatók. A háló két specializációt kínál a hallgatóknak, az egyik a kisebbségsszociológia. Az óraszámokat tekintve többnyire 30 óra/félév a kurzusok időtartama, és többségében három kredittel ismerik el a megszerzett tudást.

Szociálpolitika

A Szociálpolitika mesterszakon jelenleg négy felsőoktatási intézményben folyik oktatás, ezek a következők:

1. ELTE Társadalomtudományi Kar,
2. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
3. Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
4. Szegedi Tudományegyetem Egészségügyi és Szociális Képzési Kar.

A Szociálpolitika mesterszak képzési és kimeneti követelményében közvetlenül nem jelenik meg a romológia a tudás, képesség, attitűd, autonómia, felelősség mentén, sem a szakmai jellemzők és

ismeretek között. Három tantervi hálót vizsgáltunk meg, közülük mindösszesen egyben jelent meg kötelezően választható jelleggel a Cigányság, társadalom, politika, kultúra tantárgy.

Kisebbségpolitika

Kisebbségpolitika MA szak két felsőoktatási intézmény kínálatában szerepel. Ezek a következők:

1. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar,
2. ELTE Társadalomtudományi Kar.

A Kisebbségpolitika MA szak képzési és kimeneti követelménye minden vonatkozásban tudás, képesség, attitűd, autonómia felelősség – tartalmaz kisebbségekre vonatkozó kompetenciákat. A tantervi hálókban ennek megfelelően a tárgyak sokaságát találjuk a kisebbségekre vonatkozóan. Az óraszámokat tekintve többnyire 30 óra/félév a kurzusok időtartama, és többségében két kreditel ismerik el a megszerzett tudást. A tantárgyak többsége nem épül egymásra, az egyik hálóban azonban találtunk négy tárgyat, ami egymásra épül, így két félévben valósul meg az oktatásuk.

Politikatudományok

A politikatudományok BA alapképzési szakon jelenleg kilenc felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Budapesti Corvinus Egyetem,
2. Debreceni Egyetem BTK,
3. ELTE Állam és Jogtudományi Kar,
4. Milton Friedmann Egyetem,
5. Miskolci Egyetem,
6. Pannon Egyetem Társadalomtudományi Tanszék,
7. Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
8. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
9. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

A politikatudományok MA alapképzési szakon jelenleg hét felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Budapesti Corvinus Egyetem,
2. ELTE Állam és Jogtudományi Kar,

3. Milton Friedmann Egyetem,
4. Miskolci Egyetem,
5. Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
6. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
7. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

A Politikatudományok BA és MA szak képzési és kimeneti követelményében közvetlenül nem jelenik meg a romológia sem a tudás, képesség, attitűd, autonómia, felelősség mentén, sem a szakmai jellemzők és ismeretek között. A megvizsgált nyolc alapszakos tantervi háló közül mindössze egyben szerepel egy tantárgy, ami cigánysággal kapcsolatos ismeretet közvetít.

Kulturális antropológia

A Kulturális antropológia BA szak 2016/17 óta nem működik. 2020/21-es tanévben indul újra. A Kulturális antropológia MA szak képzési és kimeneti követelményben a hallgatókkal szembeni elvárt attitűdként megjelenik, hogy tudatosan vállalják a hazai, a regionális és a kontinentális kulturális, vallási, kisebbségi és a társadalmi sokszínűséggel kapcsolatos európai értékeket. Az egyéb kompetenciák területén nem találtunk a cigánysággal kapcsolatos ismeretek elsajátítására vonatkozó elvárást. Két tantervi hálót áttekintve, konkrét romológiai ismeretet közvetítő tantárgyat nem találtunk.

A Kulturális antropológia MA szakon két felsőoktatási intézményben folyik oktatás. Ezek a következők:

1. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar,
2. ELTE Társadalomtudományi Kar.

Egészségtudományok

Az általunk vizsgált egészségtudományi képzésekben az Ápolás és betegellátás, valamint az Egészségügyi gondozás és prevenció szakok képzési rendszerében megtalálható egy-egy romológiai ismeretet nyújtó tantárgy.

Az ápolás és betegellátás szakképzési és kimeneti követelményrendszerének meghatározó momentuma a tolerancia, az elfogadás és az előítélet-mentesség szemléletének hangsúlyozása. Ápolás és betegellátás alapszak tantervi háló-

jában az ápoló szakirányon, a mentőtiszt szakirányon és a szülésznő szakirányokon található meg romológiai ismereteket tartalmazó egy-egy tantárgy. A tíz tantervi háló közül hatban van egy-egy tantárgy, például a transzkulturális ápolás, ami biztosítja, hogy a megszerzett ismeretek felhasználásával a különböző identitású egyének, családok, csoportok ápolását, kezelését hatékonyabbá lehessen tenni. Ezen képzés hozzásegíti az ápolásban résztvevő szakemberek számára a más kultúrából adódó speciális szokások felismerését, és azok megfelelő kezelésmódját. A tantárgyak kötelezően és szabadon választhatók.

Az egészségügyi gondozás és prevenció alapszak képzési és kimeneti követelményeinek a védőnőképzésre vonatkozó iránymutatása több ízben is kitér a szociális és interkulturális érzékenység és az előítélet-mentesség fontosságára. A védőnőnek képesnek kell lennie az eltérő szociokulturális háttérrel rendelkezők megfelelő védőnői gondozására, a kulturális különbségekből adódó működések egymástól való elkülönítésére.

A tantervi hálók elemzésében szintén multi-, szocio- vagy transzkulturális tematikájú tárgyak találhatók, amelyek közvetíthetnek romológiai ismereteket.

Összegzés

Kutatásunkban a romológiai képzést és a romológiai ismeretek hazai oktatását tekintettük át különböző képzési területek, szakok vonatkozásában. A dokumentumok elemzése alapján a következő megállapításokat tesszük: A romológiai ismeretek oktatásában hagyományos szerepet betöltő Pécsi Tudományegyetem mellett a 2019/2020-as tanévtől a Debreceni Egyetemen is elérhető a Romológia alapszak. Az áttekintett tantervi hálók alapján elmondható, hogy a képzés meghatározó területe továbbra is a romákkal kapcsolatos széles körű tudásanyag elsajátítása, ezért a hallgatók megismerik a hazai cigányok történelmét, néprajzát, irodalmát, jog- és intézményrendszerét, kulturális sajátosságait. A képzésben kiemelt szerepe van a nyelvtudásnak: a romani vagy beás nyelv elsajátítása követelmény.

Ápolás és betegellátás alapszakok:

1. Debreceni Egyetem nyíregyházi Egészségügyi Kar,
2. Gál Ferenc Főiskola Egészség és Szociális Tudományi Kar,
3. Miskolci Egyetem Egészségügyi Kar,
4. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar,
5. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar,
6. Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar,
7. Széchenyi Egyetem Egészség- és Sporttudományi Kar.

Egészségügyi gondozás és prevenció alapszakok:

1. Debreceni Egyetem Nyíregyházi Egészségügyi Kar,
2. Miskolci Egyetem Egészségügyi Kar,
3. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar,
4. Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar,
5. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar.

A frissen létrejött romológiai képzésnél előtérbe kerül az alkalmazott társadalomtudományi irányultságú, tereporientált jelleg és a kulturális közvetítői szerepkör.

A pedagógusképzések képzési és kimeneti követelményeit áttekintve megállapítható, hogy nem vagy csak minimálisan jelenik meg elvárásként a romológia mint ismeret. Legfeljebb az inter- és multikulturális ismeret van előirányozva a csecsemő- és kisgyermeknevelő-, az óvodapedagógus- és a tanítóképzéseken, így a tantervi hálókban is leginkább ezek jelennek meg. Az attitűd vonatkozásában a befogadó és multikulturális szemlélet elsajátítása elvárás mind a csecsemő- és kisgyermeknevelő-, mind az óvodapedagógus-képzésen. A romológiai ismeretek bővítésének további lehetőségét adja az

óvó- és tanítóképzés a nemzetiségi óvodapedagógus/tanító cigány-roma szakirányon. A képzés során olyan, árnyalt összefüggések bemutatására alkalmas romológiai ismeretátadás esélyét biztosítják, ahol a tanulmányaikat folytató hallgatók cigány nyelvi, iskolai szaknyelvi, irodalmi, néprajzi, iskolai módszertani és kétnyelvűség-elméleti speciális tartalmú stúdiumokat teljesítenek. A cigány/roma szakirányok választása, viszont csak a leendő óvodapedagógusok és tanítók szűk metszetét jellemzi, miközben a cigány gyerekek nevelésének, oktatásának kérdése a végzett óvodapedagógusok, tanítók jelentős részét érinteni fogja. A pedagógus-továbbképzést tekintve megállapítható, hogy bár a továbbképzési kínálat – mind a tanfolyamokat, az újabb szakképzettséget adó képzéseket, a szakvizsgát adó képzéseket tekintve – bőséges, a kifejezetten romológiai tartalmú továbbképzések száma kevés. Általános tendenciaként megállapítható, hogy a romológiai ismereteknek a pedagógiai képzésben kettős szerepe van. Egyrészt a pedagógushallgatók felkészítése arra, hogy nagy valószínűséggel sajátos kulturális háttérű, roma származású diákjaik is lesznek, másrészt egyes bölcsész, társadalomtudományi és művészeti

szakokon az összetett társadalmi milióban feltűnő kulturális sajátosságok értelmezése és kezelése okán van szükség a cigányságról szóló, helyzetüket és kultúrájukat elemző tananyagra. A kutatásba bevont társadalomtudományi és egészségtudományhoz kapcsolódó képzésekre is leginkább az jellemző, hogy a képzési és kimeneti követelményekben nem vagy kevéssé jelenik meg a romológia mint elvárt ismeret. Ennek megfelelően a tantervi hálókban is kevéssé találhatók meg ezek a tárgyak. A kapott eredményeket Cserti Csapó kutatásával (2008) összevetve azt találtuk, hogy a vizsgált szakok esetében a romológia képzési programok továbbra is leginkább a pedagógusképzéshez kapcsolódnak. Kállaihoz (2011) hasonlóan – habár 2007-es kutatása óta tizenkét esztendő telt el – azt tapasztaltuk, hogy a romológia és a hozzá kapcsolódó ismeretek a hazai felsőoktatási gyakorlatban továbbra sem szerepelnek kötelező elemként, a képzési követelmények szintjén kevéssé vagy egyáltalán nem jelennek meg. Továbbra is igaz, hogy az egyes intézmények, karok vagy szakok stratégiájától függ, hogy megjelenítik-e képzési portfóliójukban a cigánysággal kapcsolatos ismereteket.

Absztrakt

A kutatás célja a romológiai ismeretek megjelenésének feltárása a csecsemő- és kisgyermeknevelő, az óvó-, tanító-, tanár-, a társadalomtudományi és egészségügyi képzésekben. A kutatás módszere dokumentumelemzés. A vizsgált szakok esetében nagyon különböző mértékben, de megfigyelhető egyfajta nyitottság a multikulturális tartalmak képzésben való megjelenítése iránt, erőteljesen igaz ez a pedagógusképzési

területre. A pedagógusképzéssel összehasonlítva a társadalomtudományi és egészségtudományi képzésekben kevéssé jelennek meg a cigánysággal kapcsolatos ismeretek, illetve az egyes szakok között is nagy különbségek vannak a vonatkozásban.

kulcsszavak: *felsőoktatás, romológia, pedagógusképzés, egészség- és társadalomtudomány*

Absztrakt

The aim of the research is to reveal the appearance of romology related knowledge during the training of infant and child care professionals, pre-school teachers and teachers and also in social science and health education. The research

method was document analysis. In the case of the studied programs, although to a very different extent, there is a certain level of openness to the delivery of multicultural content in education, which is strongly true in the field of teacher

training. Compared to teacher training, in social science and health education the knowledge elements related to Gypsies appear to a lesser extent, and there are also major differences between the

various degree programs in this regard.

Keywords: *higher education, romology, teacher training, health- and social sciences*

Felhasznált irodalom

Cserti Csapó Tibor (2008) Romológia programok megjelenése a magyar felsőoktatási intézményekben. In: Tízéves a romológia. PTE BTK Romológia és nevelésszociológia tanszék konferenciája – konferenciakötet. Pécs. 70–80.
http://www.forraykatalin.hu/doski/PTE_gipsystudies_konf.pdf (letöltés: 2019. 09. 14.).

Jenei Teréz (2008) Romológiai ismeretek a nyíregyházi tanító szak képzési programjában. In: Tízéves a romológia. PTE BTK Romológia és nevelésszociológia tanszék konferenciája – konferenciakötet. Pécs. 47–59.
http://www.forraykatalin.hu/doski/PTE_gipsystudies_konf.pdf (letöltés: 2019. 08. 16.).

Kállai Gabriella (2011) A romológiai ismeretek közvetítése a felsőoktatásban és hatása a hallgatók cigányképére. Doktori disszertáció. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola. https://ppk.elte.hu/file/kallai_gabriella_eva_dissz.pdf (letöltés: 2019. 09. 10.).

Kállai Gabriella (2012) Romológia kurzusok a felsőoktatásban. *Társadalmi együttélés. Interdiszciplináris e-folyóirat*, 4. sz. 2–25.
http://epa.oszk.hu/02200/02245/00004/pdf/EPAo2245_tarsadalmi_egyuttelese_2012_4_kallai_gabriella.pdf 2019. 07. 12. (letöltés: 2019. 08. 14.).

Lovas Kiss Antal (2019) A Debreceni Egyetem romológiai alapszakjának néhány meghatározó vonása a magyarországi romológia oktatás perspektívájából. In: Biczó Gábor (szerk.): *Terepek és elméletek. /Studia Cingarorum*, 7./ Debrecen: Didakt Kft. 25–37.

Kende Ágnes (1998): Romológia a felsőoktatásban. *Iskolakultúra*, 8. évf. 12. sz. 30–36.

Felhasznált jogszabályok

18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról.

8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről.

277/1997. (XII. 22.) kormányrendelet a pedagógus-továbbképzésről, a pedagógus-szakvizsgáról, valamint a továbbképzésben résztvevők juttatásairól és kedvezményeiről.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton mondunk köszönetet Dr. Lakner Zoltán Lehelnek, aki tudományos tanácsadóként segítette a kutatás megvalósítását.